

Voorwoord *van de auteur*

Guy Sajer... Guy Sajer. Wie ben je?

Mijn ouders zijn op pakweg duizend kilometer afstand van elkaar ter wereld gekomen. Een afstand vol moeilijkheden, vreemde verwickelingen, verschuivende grenzen en onvertaalbare, verwante gevoelens.

Ik, die uit die verbintenis voortgekomen ben, maakte door die broze constructie een spagaat en kreeg maar één leven om een heleboel problemen aan te pakken.

Ik ben een kind geweest, maar dat speelt geen rol. De problemen bestonden al voordat ik er was en ik kwam ze op het spoor.

Later begon de oorlog. Daar ben ik voor gevallen omdat eigenlijk alleen die er was, op de leeftijd waarop je verliefd wordt.

Algauw stond ik voor het blok. Ik moest ineens twee vlaggen dienen, twee verdedigingslinies, Siegfried aan de ene kant, Maginot aan de andere, en verder had ik ook grote vijanden daarbuiten. Ik heb gediend, ik heb gedroomd, ik heb gehoopt. Ik heb het ook koud gehad en ben bang geweest onder de poort waar Lili Marleen nooit is verschenen.

Ik ben waarschijnlijk ook op een dag doodgegaan, en sindsdien doet alles er eigenlijk niet meer toe.

Zo leef ik, en neem ik welbewust afstand van de mensheid.

Proloog

18 juli 1942, Chemnitz. Ik kom aan bij een gigantische, egaal witte kazerne in de vorm van een circus. Ik ben er zeer van onder de indruk, voel een mengeling van ontzag en bewondering. Op mijn verzoek word ik ingedeeld bij het 26e peloton van het escadron Sturzkampfflugzeug* Kommandant Rudel. Helaas word ik afgewezen na tests van de *Luftwaffe*; toch zullen de enkele momenten aan boord van de JU-87's prachtige herinneringen blijven. We leven zo intens als nooit tevoren. Elke dag brengt iets nieuws. Ik heb een gloednieuw uniform in mijn maat en een paar laarzen die minder nieuw zijn, maar in goede staat verkeren. Ik ben erg trots op mijn outfit. Het eten is goed. Ik leer ook een paar soldatenliedjes, die ik met een vreselijk Frans accent meebrom. De andere soldaten lachen, zij zijn voorbestemd mijn eerste kameraden daar te worden.

De training van de infanterie, waarbij ik word ingedeeld, is minder leuk dan het vliegeniersleven. De hindernisbaan is het zwaarste wat ik tot dan toe heb meegemaakt; ik ben uitgeput; ettelijke keren val ik in de kantine in slaap. Maar ik voel me geweldig en er is een opgetogenheid in me die ik niet begrijp, vooral na zoveel bange momenten.

Op 15 september verlaten we Chemnitz en omgeving. Lopend leggen we de veertig kilometer naar Dresden af, waar we een trein nemen die naar het oosten gaat.

*Duikbommenwerper.

We doorkruisen een groot deel van Polen. In Warschau staan we een paar uur stil. Met mijn detachement bezichtig ik de stad, vooral het beroemde getto, of liever wat ervan over is. We lopen terug naar het station, maar niet in het gelid. We hebben allemaal lachende gezichten. De Polen glimlachen ook naar ons, vooral de meisjes; een paar soldaten die ouder en moediger zijn dan ik, laten zich heel vriendelijk vergezellen naar de trein, die weer begint te rijden en stopt op het eindpunt, Brest-Litovsk.

Daarvandaan lopen we naar een stadje ongeveer vijftien kilometer verderop. Het is fris maar ongelooflijk mooi weer. De herfst heeft zich al verspreid over dat prachtige heuvellandschap. We komen nu door een bos met enorme bomen. *Feldwebel** Laus spoort ons luidkeels aan om in het gelid te lopen. Marcherend komen we uit op een open plek met achterin een fantastisch mooi kasteel. Dan lopen we over een laan en zingen vierstemmig «Erika, ik hou van jou». Een stuk of tien militairen komen ons tegemoet; onder hen zie ik de glimmende epauletten van een officier, een *Hauptmann***.

Perfect synchroon komen we met de laatste tonen van ons lied ter hoogte van deze groep. De Feldwebel brult nogmaals; we blijven roerloos staan, er volgt weer een bevel en na een onberispelijke kwartslag klinkt er een daverend geklak van driehonderd paar laarzen. We worden op militaire wijze verwelkomd en vervolgen onze tocht totdat we binnen de muren van dat fantastisch mooie kasteel zijn.

Op de binnenplaats vindt het appel plaats. Degenen wier naam wordt geroepen vormen een andere rij, die aangroeit naarmate die van ons korter wordt. De binnenplaats staat vol met allerhande militaire voertuigen, waarbij zo'n vijfhonderd *Feldgrauen****, zo te zien allemaal met uitrusting, op hun vertrek lijken te wachten. Wij worden in groepjes van dertig naar de za-

*Sergeant-majoor.

**Kapitein.

***Feldgrau staat voor de groengrijze kleur van de Duitse soldatenkleding. Een *Feldgrauer* (meervoud *Feldgrauen*) is een soldaat.

len geleid waar we onze intrek gaan nemen. Een veteraan roept ons: «Aflossingsploeg, hierheen.»

Daaruit concluderen we dat de grote groep jongens bij de vrachtwagens vertrekt uit die vorstelijke verblijfplaats, wat duidelijk de sombere blik op hun gezichten verklaart.

Twee uur later zal ik horen dat hun nieuwe behuizing zich ergens in het uitgestrekte Rusland bevindt. Rusland, dat betekent oorlog! De oorlog, die ik nog niet ken!

Ik heb mijn kleine bekpakking nog maar net neergelegd op het houten bed dat ik had uitgekozen, of we krijgen het commando naar de binnenplaats te komen. Het is bijna twee uur in de middag; afgezien van een paar in Warschau gekochte koekjes hebben we niets meer gegeten sinds de laatste keer dat kwark, vruchtenmoes en roggebrood werden rondgedeeld, gisteravond toen we naar Polen reden. Dus die oproep kan uiteraard alleen om de lunch gaan — drie uur te laat. Absoluut niet. Beneden vinden we een Feldweibel in overall, die ons met een ironisch gezicht voorstelt hem te vergezellen bij zijn aperitiefduik. In looppas neemt hij ons mee tot vrij ver van onze nieuwe kazerne, ruim een kilometer. Daar ontdekken we een zanderig meertje, waarvan het water door een minuscuul riviertje wordt aangeleverd. De glimlach is van het gezicht van de Feldweibel verdwenen, hij geeft bevel ons volledig uit te kleden. Even later staan we allemaal in ons nakie, heel stupide. De sergeant duikt als eerste en gebaart ons zijn voorbeeld te volgen.

We barsten allemaal in lachen uit; ikzelf lach als een boer die kiespijn heeft, moet ik toegeven. Toen ik hierboven zei dat het mooi weer was, gold dat uiteraard voor een wandeling, maar niet voor een zwempartij. Volgens mij is de temperatuur niet hoger dan een graad of acht; dus ik doop heel beschroomd mijn rechtervoet in het water, dat inderdaad ijskoud is. Op hetzelfde moment krijg ik een harde duw, die vergezeld gaat van spottend gelach en me naar het midden van het water katapulteert, waar ik als een tamme idioot aan het zwemmen ga om mijn bewustzijn niet te verliezen door het bitterkoude water. Als ik rillend uit dat aperitiefbad kom, ervan overtuigd dat ik 's avonds met

een longontsteking in de ziekenboeg zal liggen, kijk ik ongerust uit naar een handdoek, die me essentieel lijkt na een dergelijke ervaring... Geen handdoek! Niemand heeft er een! We drogen ons af aan ons onderhemd met lange mouwen. Bijna al mijn kameraden hebben alleen dat onderhemd met lange mouwen — dat bij de *Wehrmacht* vervangen is door een overhemd — en hun uniformjasje, dat ze nu zo over hun blote huid dragen. Ik ben bevoorrecht, want ik heb een kleine pullover om mijn tere babyhuidje te beschermen tegen de ruwe stof.

Nog steeds in looppas, om onze instructeur in te halen, die al halverwege de terugweg is, komen we aan in onze enorm grote behuizing. We hebben allemaal verschrikkelijk veel honger en zoeken met gretige blikken vergeefs naar iets wat wijst in de richting van een eetzaal. Omdat we schijnbaar aan ons lot worden overgelaten, is een jonge Elzasser met een kolossaal lijf zo moedig om voor een onderofficier te gaan staan, hem aan te kijken alsof hij hem wil verslinden, en te vragen: «Krijgen wij nog iets te eten?»

We worden met een donderend «Geef acht» om de oren geslagen. Prompt bevrozen we allemaal, net als onze woordvoerder.

«Het middageten wordt hier om elf uur geserveerd!» buldert de onderofficier. «Jullie zijn drie uur te laat aangekomen! In rijen van drie rechts van mij aantreden, we gaan naar de schietbaan.»

Tandenknarsend lopen we achter onze zogenaamde voedster aan.

We nemen een smal pad door het bos. Onze gelederen vallen uiteen en al gauw lopen we in een lange rij. Ik merk dat er ter hoogte van een stuk of tien mannen voor me iets aan de hand is en even later hoor ik tumult. Ik blijf doorlopen, net als de jongens achter me. Al gauw staan we met een man of dertig bij een bosje waar we drie mannen in burgerkleding zien, drie Polen, die alle drie een mand met eieren dragen. Een vraag gaat van mond tot mond: «Heb jij geld? Ik niet.»

Ik begrijp geen woord van wat de Polen zeggen maar het

wordt me wel duidelijk dat ze ons eieren te koop aanbieden. Helaas hebben we nog geen soldij gekregen, en weinige van ons bezitten eigen geld.

Het is een tantaluskwelling voor ons, we hebben schandelijk veel honger. Er ontstaat een stormloop, gretige handen duiken in de manden. Eieren worden kapotgeknepen, in stilte worden klappen uitgewisseld, beide partijen zijn bang voor represailles. Ik heb het er niet slecht van afgebracht. Hoewel er iemand hard op mijn tenen trapt, heb ik verder geen pijn en wel zeven eieren.

Ik hol terug naar mijn groep en geef twee eieren aan een dikke, jonge Oostenrijker die me verbaasd aankijkt. De overige vijf schrok ik, met een groot deel van de schillen, in minder dan honderd meter naar binnen. We komen aan bij de schietbaan. Daar zijn zeker duizend man. Er wordt aan één stuk door geschoten. We lopen een groep met wapens tegemoet die van de andere kant komt. We nemen hun wapens over. Ik krijg 24 patronen, die ik zal afvuren als ik aan de beurt ben... Niet geweldig, maar ik zit in de middenmoot.

De eieren beginnen op te spelen in mijn maag. Ik voel me niet helemaal jofel... Het wordt donker. We zijn allemaal bekap. Onze waakhond laat ons rijen vormen; met het geweer op de schouder verlaten we de schietbaan. Andere compagnieën gaan verschillende kanten op. Wij slaan een grindweggetje in — volgens mij is het niet hetzelfde pad als op de heenweg.

Inderdaad, we zullen zes kilometer in de pas en zingend afleggen om bij dat verdomde kasteel te komen. Het schijnt dat zingen tijdens het lopen een uitstekende ademhalingsoefening is. Ik ben niet dood, dus moeten mijn longen zich die avond tot een blaasbalg ontwikkeld hebben. Tussen de liederen door kijk ik eens naar mijn kameraden, die buiten adem zijn, en stuit op louter ongeruste blikken. Omdat ik het niet lijk te begrijpen, wijst Peter Deleige, die schuin voor me loopt, naar zijn pols, waar een horloge glanst, terwijl hij fluistert: «*Ubr.*»

Jezus! Ik heb het begrepen, de zon is bijna onder, het is over vijven en we hebben het eten gemist!

Het hele peloton lijkt te reageren, we stappen sneller. Zou-

den ze iets voor ons bewaard hebben? We klampen ons vast aan die hoop en onderdrukken onze vermoeidheid, die de overhand dreigt te krijgen. De Feldweibel loopt één pas achter, dan twee; hij kijkt verbouwereerd naar ons, begint te brullen, beheerst zich dan en voegt eraan toe: «Aha, zit dat zo, jullie dachten zeker dat je mij eruit kon lopen, nou, ga je gang!»

Voor de zevende keer zetten we, op zijn commando, «Die Wolken ziehn» in, en zonder te vertragen lopen we over de massieve stenen brug die de gracht overspant. Onze ogen speuren de binnenplaats af; daar is het duister, er zijn maar een paar lampjes. Een colonne soldaten met grote flessen en etensblikken staat in de rij voor een motor met zijspan met daarin drie enorme kookpotten.

Op commando van de sergeant blijven we roerloos staan wachten op het volgende commando, namelijk om het gelid te verlaten en haastig onze etensblikken te halen. Helaas! Zover is het nog niet. De sadist dwingt ons naar het magazijn te gaan en daar onze wapens in genummerde volgorde in het rek te zetten. Dat kost weer tien minuten, we worden nerveus. Plotseling zegt hij: «Ga maar kijken of er nog wat over is — maar wel ordelijk!»

We kunnen ons ongeduld amper bedwingen. Maar eenmaal buiten houdt niets ons tegen, het gaat in looppas naar onze slaapzalen. De bespijkerde laarzen knarsen en op de stenen van de binnenplaats springen de vonken ervanaf; tachtig waanzinnigen beklimmen de monumentale stenen trap en duwen de paar soldaten die naar beneden komen achteruit. Voor de slaapzalen wordt de stormloop heviger, iedereen zoekt nog naar de goede kamer en naar het bed dat hij bezet; als gekken lopen we kamers in en uit waar we per ongeluk in belanden. En als je door de deur naar de gang loopt, probeert er steevast een kameraad binnen te komen, vaste prik. Botsingen, vloeken, stompen worden uitgewisseld. Ik voor mij krijg een knal op mijn helm waardoor die nadien definitief op mijn hoofd past.

Een paar mazzelaars die zo gelukkig waren vlot hun eetgerei te vinden, rennen in driedubbele galop weer naar beneden. Die

gaan alles opeten! Stelletje asociale! Eindelijk vind ik mijn bepakking, ik maak mijn etensblik los. Op dat moment loopt er een smeerlap met zijn vuile laarzen over mijn bed, zodat al mijn bagage op de vloer valt. Dat verdomde etensblik rolt onder het bed van mijn buurman. Ik duik erachteraan en krijg het eindelijk te pakken; iemand zet zijn voet op mijn andere hand.

Ik loop de trap af naar de binnenplaats en sluit daar, onder de welwillende blik van onze onderofficier, zwijgend achteraan in de rij. Gelukkig, er staat minstens nog één volle pan.

Omdat ik even tijd overheb, bekijk ik mijn metgezellen. Ze hebben allemaal glanzende ogen van vermoeidheid; degenen met een mager gezicht, zoals ik, hebben vreselijk donkere kringen rond hun ogen. De anderen, de bolle koppen, zien lijkkleek.

Ik zie Bruno Lensen, hij heeft zijn eten al op, loopt met kleine stapjes weg en werkt de inhoud van zijn blik al lopend rap naar binnen. Fahrstein, Olensheim, Lindberg en Halls doen hetzelfde. Dan is het mijn beurt, ik maak mijn etensblik open, ik had nog geen tijd gehad het af te wassen, er zitten nog wat vastgekoekte restjes van de laatste portie in.

De kok draait zijn grote opscheplepel boven mijn etensblik om en schept met een andere lepel een flinke portie yoghurt in mijn bord. Ik ga even verderop zitten, op een van de banken langs de muur van de bijgebouwen. Het snelle teruglopen heeft in elk geval het voordeel gehad dat ik de die middag inderhaast naar binnen gewerkte eieren heb uitgescheiden, ik heb razende honger en werk driekwart van mijn avondeten in het donker naar binnen. Helemaal niet slecht. Ik sta op, loop naar een raam zonder gordijn waardoor licht naar buiten valt en werp een blik op mijn eten. Ik denk dat het griesmeel met pruimen en stukjes vlees is. Dat zal allemaal binnen vijf minuten verzwolgen zijn.

Omdat er niets te drinken is uitgedeeld, volg ik het voorbeeld van mijn vrienden en loop naar de drinkbakken voor het vee, waar ik een stuk of vier kopjes ijskoud water achter elkaar in mijn keel giet. Ik maak van de gelegenheid gebruik om mijn eetgerei af te wassen.

Avondappel, aantreden in een grote zaal, waar een eenvoudi-

ge korporaal ons onderhoudt over het Duitse Rijk. Het is acht uur. Een hoornblazer van het bataljon blaast op een kleine trompet ten teken dat de lichten uit moeten. We lopen naar onze kamer, waar we als een blok in slaap vallen.

Dat was mijn eerste dag in Polen. Het is 18 september. De volgende dag staan we om vijf uur naast ons bed. Zo zal het de volgende twee weken steeds gaan. We krijgen ook een intensieve training en moeten dagelijks die verdomde vijver oversteken. Niet meer zwemmend, maar met de hele uitrusting van een frontsoldaat.

Doorweekt, gebroken, aan het eind van ons Latijn ploffen we elke avond neer op ons matras, overweldigd door een verpletterende slaap en zonder zelfs maar de kracht te hebben naar onze familie te schrijven.

Ik maak grote vorderingen bij het schieten. Ik denk dat ik meer dan vijfhonderd schoten heb afgevuurd, zowel bij manoeuvres als in het trainingskamp. Tijdens die twee weken heb ik ook een stuk of vijftig gipsen granaten gegooid.

Het is grauw weer, af en toe regent het. Komt de winter eraan? Nog niet: het is pas 5 oktober. Vanmorgen is de lucht helder. Het vriest een beetje, waarschijnlijk wordt het een mooie dag. Terwijl de dageraad aanbreekt groeten we de vlag. Met het geweer aan de schouder gaan we onze dagelijkse portie stevig wandelen.

Het peloton loopt over de stenen brug die de slotgracht overspant en die galmt als onze zestig paar laarzen erop hame ren. Laus geeft geen bevel om te zingen. Een halfuur lang hoor ik alleen onze voetstappen. Ik houd van dat geluid en heb geen behoefte aan praten. Ik adem diep de frisse boslucht in, door mijn aderen stroomt een heerlijk besef dat ik leef. Ik kan niet verklaren waarom we allemaal zo gezond zijn terwijl we ons elke dag zo afbeulen. We zien er allemaal erg goed uit. We komen een compagnie tegen die een kilometer of tien verderop ingekwartierd is, in een dorp dat waarschijnlijk iets heet als Cremenstövsk.

We groeten elkaar in het voorbijgaan, wij ons hoofd naar

links, zij hun hoofd naar rechts. Zonder de gelederen te verlaten, gaan we over in looppas, dan in de pas en dan weer hollen. In totaal ongeveer anderhalf uur. Als we terugkeren naar het kasteel, zien we nieuwe gezichten, veel nieuwe gezichten.

Terwijl we weg waren, waren er jonge rekruten aangekomen. Volgens mij zijn we hier nu met minstens vijftienhonderd man. Er is genoeg ruimte voor, dat klopt.

Alle drilsergeants hebben zich op de nieuwe melkmuilen gestort. Wij blijven bij de ingang staan. Omdat niemand zich met ons bemoeit, zetten we na een uur de geweren aan rotten en hurken neer op de tegels van de binnenplaats.

Ik spreek half in het Frans, half in het Duits met iemand uit Lotharingen. Zo gaat de ochtend voorbij. Het sein voor het middageten klinkt; we bergen onze wapens op voordat we naar de eetzaal gaan.

De middag breekt aan, en nog steeds geen taken, geen manoeuvres; we kunnen het niet geloven. Het was zaak de binnenplaats te vermijden: we zouden makkelijk op corvee gestuurd kunnen worden. Iedereen gaat ermee akkoord om naar de tweede verdieping te glippen. Daar zijn ook slaapzalen. We zien een molenaarsladder die naar de zolder leidt en vandaar uit komen we op het dak. De zon schijnt pal op de massieve dakleien, we gaan erop liggen en zetten onze hakken schrap in de goot zodat we de binnenplaats niet op rollen.

Het is schitterend weer, en op dat dak heerst een drukkende hitte; al gauw zitten we allemaal met bloot bovenlijf, alsof we op het strand waren. Aan het eind van de dag wordt de hitte onaangenaam en klim ik, samen met een flink aantal anderen, weer naar binnen, hoewel het erg leuk was de melkmuilen beneden als gekken hun best te zien doen onder enorme scheldkanonnades.

Dan ben ik op de binnenplaats in gezelschap van die verdomde Lotharinger, die eindeloos aan mijn kop zeurt over zijn medicijnenstudie waar hij zich op voorbereidt. Omdat ik voorbestemd ben mijn vader te helpen als monteur, voel ik me nogal opgelaten. En verder, wat heeft het voor zin om aan een toe-

komst in de burgerwereld te denken als je net bij het leger bent!?

Op de binnenplaats worden we niet geroepen. Ik loop vrij rond en bekijk voor het eerst de imposante massa van het versterkte kasteel. Alles hier is kolossaal, de kleinste trap is zeker zes meter breed, het kleinste stuk hout, balk of steunbeer is ruw uitgehouwen en minstens een halve meter dik. Het eigenlijke poortgebouw bestaat uit een constructie die vier formidabele ronde torens met elkaar verbindt. De doorgang van dat poortgebouw is ongeveer vijftien meter breed, twintig meter lang en acht meter hoog. Het geheel is zo indrukwekkend door zijn afmetingen dat je de sombere sfeer erdoor vergeet.

Voorbij de ingang die ik hier heb beschreven en parallel daaraan staan de gebouwen die de slotmuur vormen. Achterin wordt het kasteelterrein afgesloten met een ander blok, bestaande uit vier torens die vergelijkbaar zijn met die van de ingangspoort.

Dit alles vind ik indrukwekkend en tegelijk mooi; die wagneriaanse setting ademt een gevoel van onoverwinnelijke kracht. Een gigantisch donkergroen bos strekt zich in de vier windstreken uit tot aan de horizon.

De volgende dagen gaan voorbij met energieke, aangename activiteiten. Ik leer op een grote motor rijden, dan in een Volkswagen, dan in een Steyr*. Ik voel me zo zeker van mezelf dat het besturen van die machines me kinderspel lijkt; zonder een geweldige chauffeur te zijn, weet ik me in alle omstandigheden goed te redden. We zijn met een man of vijftien, die de verschillende sturen aan elkaar afstaan zonder enig gezag van bovenaf. We hebben lol als echte kinderen — wat we ook zijn.

10 oktober. Het is nog steeds mooi weer, maar 's ochtends is het vijf graden onder nul. De hele dag oefenen we het rijden in een licht rupsvoertuig. Met die machine beklimmen we steile hellingen. We zijn met z'n vijftien aan boord. In dat voertuig, bedoeld voor acht man, zit je niet echt makkelijk. We moeten acrobatische toeren uithalen om ons staande te houden. Maar

*Soort jeep.

het was de hele dag lachen, en 's avonds kunnen we dat rupsvoertuig allemaal aan. We zijn doodop, alsof we in elkaar geslagen zijn.

De volgende dag staan we ons vreselijk uit te sloven bij gezonde gymnastiekoefeningen, die ook dienen om te vechten tegen de ochtendkou, als we worden onderbroken door Laus.

«Sajer!» roept hij.

Met één stap verlaat ik het gelid.

«Luitenant Starfe heeft een chauffeur nodig in de *Kleinpanzer**, en aangezien je gisteren een bijzonder goede indruk hebt gemaakt... Ga je uniform maar aantrekken.»

Ik salueer en verlaat bliksemsnel het gelid. Hoe is dat mogelijk...? Ik, de beste chauffeur van het peloton! Ik maak een lichtsprong van vreugde. In minder tijd dan nodig is om het te vertellen, sta ik in uniform op de binnenplaats. Ik ren naar het gebouw van de staf. Dat hoeft niet eens, Starfe staat al op de binnenplaats; hij is een magere, hoekige maar niet stuurse man. Hij heeft naar verluidt een heel ernstige verwonding opgelopen in België en blijft bij het leger als instructeur. Ik sta roerloos in de houding.

«Ken je de weg naar Cremenstövsk?» vraagt hij.

«*Jawohl, Herr Leutnant.*»

Eerlijk gezegd heb ik er alleen maar een vermoeden van dat het de weg is waarop we af en toe een paar exocerende compagnieën zijn tegengekomen, die vermoedelijk uit dat dorp kwamen. Maar ik ben te blij om te aarzelen. Voor één keer wordt me iets anders gevraagd dan een trainingsoefening!

«Goed,» antwoordt hij, «laten we gaan.»

Starfe wijst naar het rupsvoertuig van gisteren. Er hangt een vierwielige bijwagen achter, een 88-millimetergeschut onder een camouflagedekzeil. Ik ga achter het stuur zitten en start: de benzinemeter staat op tien liter, dat is niet genoeg. Ik vraag toestemming om de tank vol te laten gooien; die wordt verleend, en ik krijg een complimentje voor die elementaire constatering.

*Licht rupsvoertuig.

Een paar minuten later rijden we weg en mijn voertuig passeert nogal nerveus de poort en de brug. Ik durf niet naar Starfe te kijken, die natuurlijk mijn deplorabele rijstijl van een beginner moet opmerken. Op ongeveer zeshonderd meter van ons home, sla ik af naar wat volgens mij de weg naar Cremenstövsk is. Tien minuten lang rijd ik voorzichtig, ik zit er erg over in of ik de goede weg wel heb. We komen twee Poolse hooiwagens tegen. Ze gaan als een haas aan de kant voor mijn Kleinpanzer. De Polen doen dat zo schielijk dat Starfe glimlacht en me aankijkt.

«Ze zullen wel denken dat je expres hard op ze af reed en nooit geloven dat je dit rupsvoertuig gewoon niet onder controle kon krijgen!» zegt hij grijnzend.

Ik weet niet of ik moet lachen of die opmerking als een waarschuwing moet beschouwen. Ik raak steeds meer gespannen en vervoer de arme luitenant slechter dan een dromedaris. Ten slotte komen we aan bij een bebouwde kom met vrij vervallen panden. Vergeefs zoek ik naar een bord met de naam van een dorp, maar ik zie alleen albinokinderen die aan komen rennen om ons voorbij te zien rijden — op het gevaar af door de rupsbanden te worden gegrepen.

Dan draaien we een plein op en zie ik plots zeker honderd Duitse wagens geparkeerd staan. Tegelijk wijst Starfe naar een huis. Daar, waar die vlag wappert. Pfff, eindelijk! Ik heradem! Dus het was inderdaad de weg naar Cremenstövsk.

«Je moet ruim een uur wachten,» zei Starfe tegen me; «ga dus maar naar de kantine en kijk of je iets warms kunt krijgen.»

Terwijl hij die woorden uitspreekt, klopt zijn rechterhand op mijn schouder. Ik ben erg ontroerd door dat vriendschappelijke gebaar van deze luitenant, terwijl ik hem het hele stuk zo ruw heb behandeld. Ik had nooit verwacht dat die man met zijn vrij sombere gezicht een bijna vaderlijk gebaar zou kunnen maken. Buiten wordt het kouder en kouder, maar er komt een warm gevoel bij me op.

Ik loop zelfverzekerd naar een gebouw dat eruitziet als een gemeentehuis. Op een bord staat in zwart-wit de tekst SOLDA-

TENSCHENKE 27. KOMPANIE*. Er lopen constant soldaten in en uit. Geen ordonnans; ik stap gewoon naar binnen, kom door een kamer waar drie Feldgrauen bezig zijn met het uitpakken van kratten voedsel. Dan zie ik een tweede kamer, met aan het einde een tapkast, waaraan een stuk of vier soldaten staan te praten.

«Mag ik iets warms? Ik heb zojuist een officier vervoerd, maar ik maak geen deel uit van de 27e.»

«Hmm!» bromt de man achter de tapkast, «Weer een Elzasser die doet alsof hij Duits kent!»

Ik spreek het duidelijk erg beroerd.

«Ik ben geen Elzasser maar half Duits, via mijn moeder,» zeg ik.

De soldaten laten het daarbij. De man achter de tapkast loopt weg en gaat de keuken in. Ik blijf daar midden in dat zaaltje staan, met mijn lange, groene mantel om me heen. Vijf minuten later is hij terug met een dampende kom halfvol geitenmelk. De grappenmaker giet er een grote scheut alcohol door en reikt hem me zonder een woord te zeggen aan.

De melk is gloeiend heet, maar ik drink toch, met alle ogen op me gericht; ik heb nooit van de smaak van alcohol gehouden, maar ik zal die liter vloeistof koste wat het kost opdrinken, om geen klein meisje te lijken.

Ik loop zonder te groeten weg van die groep boerenkinkels en kom weer in de kou. Ditmaal denk ik dat de Poolse winter is begonnen. Het blijft bewolkt, maar de thermometer staat op zes graden onder nul.

Ik weet niet goed waar ik heen moet. Er is bijna niemand op dat plein. In de huizen eromheen zitten de Polen zich waarschijnlijk te warmen rond een lekker vuurtje. Dan loop ik naar de geparkeerde wagens, waar soldaten bezig zijn met de vrachtwagens. Ik wissel een paar woorden met ze. Ze antwoorden zonder enthousiasme. Ik ben waarschijnlijk te jong voor ze, deze jongens zijn wel dertig. Ik blijf rondwandelen van de een naar

* Soldatencafé 27e compagnie.

de ander, en zie ineens drie bebaarde mannen, in lange, paarsbruine jassen, die met een grote trekzaag een boomstam doorzagen. Die uniformen ken ik niet.

Ik loop glimlachend naar ze toe en vraag ze heel banaal of het «lekker gaat». Ze stoppen met zagen en komen zonder te antwoorden overeind. Ik vermoed een glimlach achter hun ruige baarden. Een van de drie is een lange, sterke vent, de andere twee zijn gedrongen en kort van stuk. Ik stel een paar vragen, die onbeantwoord blijven. Die knakkers glimlachen alleen maar. Verdond, ze lachen me uit! Op dat moment hoor ik voetstappen achter me en direct daarna de opmerking: «Laat ze rustig werken! Het lijkt of je niet weet dat het verboden is met ze te praten, behalve natuurlijk om bevelen te geven.»

«Ze hebben me toch niet geantwoord, die wildemannen, ik vraag me af wat ze in godsnaam doen bij de Wehrmacht!» antwoordde ik.

«*Teufel!*»* grauwte de man die me een grote mond is komen geven, «je kunt wel zien dat jij je vuurdoop nog moet krijgen. Dat zijn gevangenen, die kerels! Russische gevangenen, en als je ooit naar het front gaat en er eentje ziet voordat hij jou heeft gezien, dan moet je schieten, zonder aarzelen schieten, of je zult geen tweede Rus meer zien.»

Ik sta perplex en kijk nog een laatste keer naar de Russen, die weer zijn gaan zagen. Dat zijn dus onze vijanden, de lui die schieten op Duitse soldaten! Op de soldaten wier uniform ik draag. Dus waarom hebben ze naar me geglimlacht?

Nog twee weken leef ik prinsheerlijk in het kasteel met mijn makkers van de 19e compagnie, die is toegewezen aan de *Rollbahn*-dienst**; door hen raak ik de treurige herinnering kwijt aan de 27e, waar alleen norse types te vinden waren. Tot hun verontschuldiging moet ik erkennen dat die mannen al sinds 1940 onder de swastika dienden.

*Verduveld!

** Legerafdeling die het transport regelde over de verkeerswegen naar het oostfront die in de Tweede Wereldoorlog door Duitsland werden aangelegd.

Hier in de 19e zitten alleen heel jonge mannen zoals ik. Alles is een excuus om te lachen en hoewel het weer erg slecht is geworden, bieden we elke dag met veel enthousiasme het hoofd aan de militaire training buitenshuis.

De winter is aangebroken, met zijn hevige regen- en sneeuwbuien, waardoor de aarde verandert in kleverige bagger. Tegen het vallen van de nacht komen we onder de modder en uitgeput thuis, maar we bewaren steeds het goede humeur dat een jong, gezond lichaam met zich meebrengt.

Al die kleine vermoeienissen vallen in het niet bij wat ons te wachten staat. 's Avonds warmen we ons in elk geval in onze comfortabele bedden en maken grappen totdat de slaap der rechtvaardigen ons abrupt de mond komt snoeren.

28 oktober. Het is niet echt heel koud maar wel vies weer. 24 uur per dag vegen er grijze wolken door de lucht, die worden verjaagd door windvlagen en stortbuien. Onze onderofficieren waren het zat om telkens weer drijfnat te worden en gaan niet meer met ons sporten. We besteden het grootste deel van onze tijd aan het verbeteren van onze vaardigheid als chauffeur en als automonteur. Ik weet niets vervelenders dan in de stromende regen aan een motor rommelen.

De thermometer draait steeds rond het nulpunt.

30 oktober. Het regent en het is koud.

Na het groeten van de vlag wordt ons opgedragen naar het voorraadmagazijn te gaan. Zonder te proberen het te begrijpen, begeven we ons naar de aangegeven plek; daar regent het in elk geval niet. In het magazijn, dat bestaat uit een vrij grote schuur, zijn de eerste twee pelotons van onze compagnie zojuist geholpen. De jongens komen naar buiten met allerlei proviand, dekens, sokken enzovoort in hun armen. Op mijn beurt neem ik vier blikjes sardientjes van een Frans merk aan, twee grote groenteworsten in cellofaan, een pak vitaminekoekjes, twee plakken Zwitserse chocola, gerookt spek en ongeveer een half pond suikerklontjes. Vier stappen verderop legt een magazijnbediende een waterdichte deken, een paar sokken en een paar wollen handschoenen op mijn toch al volle armen. Bij de deur

krijg ik op de koop toe een linnen envelop met het opschrift «Individueel EHBO-verband». In de aanhoudende regen loop ik naar de groep die zich heeft gevormd rond een officier die op de laadbak van een vrachtwagen zit. Goed beschermd in zijn lange, grijsgroene leren mantel lijkt hij te wachten tot de hele compagnie is aangetreden. Als hij denkt dat iedereen er is, richt de luitenant het woord tot ons. Hij spreekt voor mij te snel om hem volledig te verstaan, maar dit heb ik ervan onthouden: «Jullie verlaten deze inkwartiering als konvooi voor verschillende militaire treinen naar een post dicht bij het front. Zojuist hebben jullie voor een week eten gekregen; berg dat in jullie bepakking. Over twintig minuten aantreden. Ingerukt!»

Haastig en gespannen zwijgend komen we in onze slaapzalen aan en verzamelen onze weinige bezittingen. Terwijl ik mijn rugzak dichtgesp, vraagt mijn slapie: «Hoelang blijven we weg?»

«Geen idee.»

«Ik heb eergisteren mijn ouders geschreven om me een paar boeken te sturen.»

«De veldpost stuurt je pakket wel na.»

Op dat moment mept die grote, bovenste beste Halls me op de schouder.

«Zo, we gaan eindelijk Russen zien!» roept hij met een grijns.

Ik heb de indruk dat hij lacht om zichzelf moed te geven. In feite is iedereen een beetje aangedaan en ondanks onze zalige onwetendheid hebben we de schrik in de benen door de gedachte aan oorlog.

Opnieuw staan we in die verdomde regen op de binnenplaats. We krijgen een geregistreerde mauser* uitgedeeld en 25 patronen. Ik weet niet of het komt doordat we die wapens krijgen, maar we gaan allemaal steeds bleker zien. Waarschijnlijk is dat begrijpelijk: geen van mijn trotse metgezellen is boven de achtien. Wat mij betreft, ik word pas over tweeënhalve maand ze-

*Karabijn.

ventien. De luitenant merkt onze verwarring op. Om ons op te monteren leest hij ons het laatste Wehrmachtcommuniqué voor: Von Paulus bevindt zich aan de Wolga; Von Richthofen ligt niet ver van Moskou; de Anglo-Amerikanen hebben enorme verliezen geleden bij het bombarderen van de steden van het *Reich*. Als hij ons Sieg Heil! hoort roepen is onze officier gerustgesteld. Heel de 19e compagnie staat nu in de houding voor de vlag.

Laus, onze Feldwebel, is er ook, met helm en uitrusting; opzij draagt hij een lang machinepistool in een zwartleren foedraal, dat glanst in de regen. We zwijgen allemaal, dan wordt het bevel tot vertrek gegeven, als het schrille fluitje voor het vertrek van een exprestrein: «*Achtung! Rechts um. Raus!*»*

In drie rijen verlaten we wat voor de driehonderd man van onze compagnie de plek was van de eerste vriendschappen bij de Wehrmacht. We lopen nog een laatste keer over de stenen brug en slaan de weg in waarover we anderhalve maand geleden gekomen waren. Ik draai me enkele keren om en kijk naar de imposante grijze massa van het oude Poolse kasteel dat ik nooit meer zal zien, en ik zou graag toegeven aan melancholie als de aanwezigheid van mijn kameraden aan mijn zijde me niet had opgebeurd. De regen is gestopt. We komen aan in Białystok, dat groen ziet van de soldaten; we lopen naar het station.

*Opgelet! Rechtsom. Naar buiten!